

ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ БАТЬКІВ ЗДІЙСНЮВАТИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ (ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ)

Сидоренко Д.,

кандидат юридичних наук,

директор ТОВ «Комерсант Україна»

ORCID: 0000-0003-1557-0594

e-mail: denys.sydoenko@proton.me

Сидоренко Д. Виконання обов'язку батьків здійснювати виховання дитини (досвід Німеччини).

В науковій статті автор провів наукове дослідження особливостей виконання батьками обов'язку здійснювати виховання дитини відповідно до німецького сімейного законодавства, підстав виникнення та припинення цього сімейного обов'язку, елементів прав та обов'язків, що складають зміст батьківської опіки. На підставі проведеного дослідження, автор дійшов висновку, що в німецькому сімейному законодавстві застосовується поняття «батьківська опіка», як обов'язку і одночасно – права батьків піклуватися про їх малолітню дитину. Батьківська опіка включає в себе такі правомочності батьків дитини як: здійснення представництва інтересів дитини у правовідносинах, в яких вона є їх суб'єктом, обов'язок і право батьків піклуватися про дитину, виховувати її та наглядати за нею, а також визначати місце її проживання, не застосовувати покарання, що посягають на гідність дитини, обов'язок і право батьків допомогти дитині у здобутті освіти та професії із врахуванням її здібностей та нахилів, право батьків вимагати видачі дитини від іншої особи, яка протиправно позбавляє її батьків або одного з батьків можливості здійснювати батьківську опіку, окремі права, пов'язані із медичним втручанням. Для виникнення обов'язку здійснювати виховання дитини німецьке сімейне законодавство встановлює декілька юридичних фактів: перебування батьків дитини у шлюбі, коли діє презумпція батьківства для особи, який є чоловіком матері дитини; подана обома з батьків, які не перебувають у шлюбі, заява про прийняття на себе піклування про дитину; прийняття рішення сімейним судом щодо встановлення батьківської опіки над дитиною на її батьків, які не перебувають у шлюбі, з визначенням меж такої опіки за кожним із батьків. Виконання обов'язку здійснювати виховання дитини відповідно до німецького сімейного законодавства здійснюється за взаємною згодою обох з батьків в інтересах дитини; якщо батьки не можуть дійти згоди

щодо здійснення батьківської опіки, їхній спір вирішується сімейним судом, який може надати право одному із батьків прийняти відповідне рішення, пов'язане із здійсненням батьківської опіки.

Ключові слова: сімейний обов'язок; обов'язок батьків здійснювати виховання дитини; дитина; батьківська опіка; виконання батьківських обов'язків; сімейний суд.

Sydoenko D. Fulfillment of parents' obligation to carry out child education (germany's experience).

In the scientific article, the author conducted a scientific study of the peculiarities of parents' fulfillment of the obligation to raise a child in accordance with German family law, the grounds for the emergence and termination of this family obligation, the elements of rights and obligations that make up the content of parental care. On the basis of the conducted research, the author came to the conclusion that the concept of «parental custody» is used in German family law. as an obligation and at the same time – the rights of parents to take care of their minor child. Parental custody includes such powers of the child's parents as: representation of the child's interests in legal relations in which he is the subject, the duty and right of the parents to take care of the child, raise him and supervise him, as well as determine his place of residence, not to apply punishments that encroach on the dignity of the child, the duty and right of parents to help the child in obtaining an education and a profession, taking into account his abilities and inclinations, the right of parents to demand the handover of a child from another person who illegally deprives his parents or one of his parents of the opportunity exercise parental care, certain rights related to medical intervention. For the obligation to raise a child to arise, German family law establishes several legal facts: the presence of the child's parents in marriage, when the presumption of paternity applies to the person who is the husband of the child's mother; an application to take care of the child submitted to

both parents who are not married; adoption of a decision by the family court to establish parental custody over the child to its parents who are not married, with determination of the limits of such custody for each parent. The fulfillment of the obligation to raise a child in accordance with German family law is carried out with the mutual consent of both parents in the interests of the child; if the parents cannot agree on the exercise of parental custody, their dispute is resolved by the family court, which may grant the right to one of the parents to make an appropriate decision related to the exercise of parental custody.

Key words: family duty; parents' duty to raise a child; baby; parental care; performance of parental duties; family court.

Постановка проблеми. Сім'я відіграє ключову роль у формуванні особистості дитини, забезпечуючи її емоційний, фізичний та соціальний розвиток. В умовах сім'ї дитина отримує захист, турботу та підтримку, що є основою для її щасливого і гармонійного життя. Зростаючи в сім'ї, дитина має можливість навчатись цінностям, традиціям та нормам поведінки, що формує її як відповідальну і соціально активну особистість. У цьому контексті особливої актуальності набувають наукові дослідження тематики змісту та правової природи обов'язку батьків здійснювати виховання дитини, особливостей та способів виконання цього обов'язку. Використання досвіду інших держав Європейського Союзу, де розвивається система підтримки сімей та регулювання обов'язків батьків, може сприяти вдосконаленню сімейного законодавства в частині удосконалення питання виконання батьками свого обов'язку щодо виховання дитини.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика сімейних прав та обов'язків батьків і дітей, в тому числі обов'язку здійснювати виховання дитини досліджувалася рядом науковців, таких як М.В. Бориславська, В.І. Борисова, І.Д. Вагіна, В.А. Ватрас, В.С. Гопанчук, А.О. Дутко, Л.В. Красицька, М.В. Логвінова, О.І. Лук'янчук, В.П. Мироненко, Л.А. Ольховик, О.М. Оніщук, О.В. Резцова, З.В. Ромовська, Л.В. Сапейко, О.В. Синегубов, Є.Д. Ханович, В.М. Чернега, Ж.Л. Чорна, однак вони не торкалися дослідження зарубіжного досвіду особливостей виконання батьками обов'язку здійснювати виховання дитини.

Метою статті є визначення особливостей виконання батьками обов'язку здійснювати виховання дитини відповідно до німецького сімейного законодавства, підстав виникнення та припинення цього сімейного обов'язку, елементів прав та обов'язків, що складають зміст батьківської опіки.

Виклад основного матеріалу. Виховання дітей є головним моральним і правовим обов'язком батьків. І від того, як батьки виконують свої обов'язки повною мірою залежить увесь процес розвитку дитини, а відповідно і її формування, становлення як людської особистості. Усвідомлення батьками важливості та значення своїх дій по вихованню дитини, рано чи пізно, дає позитивний результат. І навпаки, несвідоме ставлення до своїх батьківських обов'язків – неналежне виховання, завжди негативно проявляється у характері, поведінці, вчинках дитини, а отже свідчить про грубе порушення права дитини на виховання, про невиконання батьками, покладених на них обов'язків [1, с. 111].

Батьківські права щодо виховання дитини у сімейно-правовій доктрині визначаються як особисті немайнові права батьків відносно дітей, які визначені законодавством із метою здійснення виховання, розвитку та захисту прав та інтересів дитини [2, с. 29], як суб'єктивні права, що належать матері, батькові дитини, засновані на походженні дитини від цієї особи, засвідченому в установленому законом порядку, що полягають у реалізації можливостей батьків своїми морально-правовими вчинками впливати на психіку дитини, її свідомість та вимагати від неї відповідної поведінки, це правова реалізація соціально-правових можливостей батьків своїми морально-правовими вчинками впливати на психіку дитини, її свідомість та вимагати від неї відповідної поведінки [3, с. 179], як комплексне право вихователя (батьків, родичів, сім'ї загалом) та виховуваної особи (зокрема, дитини) на виховну взаємодію та навчання, здійснюване шляхом вільного вибору форм, моделей та засобів виховного впливу у межах виховних завдань, сформованих у суспільстві [4]. Зміст суб'єктивного права батьків на виховання включає в себе: 1) право батьків на власну поведінку щодо дитини; 2) право батьків забороняти іншим особам певну поведінку; 3) право батьків на захист права на виховання в разі його порушення [3, с. 179]. На думку Л.В. Красицької, право і обов'язок батьків на виховання дитини – це одне із батьківських прав поруч із правами і обов'язками на спілкування із дитиною, на представництво і захист прав та інтересів дитини, на відібрання дитини тощо [5, с. 174]. Право на батьківське виховання забезпечується наявністю у батьків цілого комплексу інших немайнових прав, які покликані забезпечити ефективне виконання батьками їхніх прав та обов'язків по вихованню дитини (права на безперешкодне спілкування з дитиною, на визначення місця проживання дитини, вимагати відібрання малолітньої дитини від будь-якої особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду тощо) [3, с. 81].

Батьки в Основному Законі Федеративної Республіки Німеччина чітко позиціонуються як уповноважені державою захисники інтересів і потреб дитини [6, с. 229]. В контексті правового регулювання порядку виконання батьками свого обов'язку здійснювати належним чином виховання дитини, в Німецькому цивільному кодексі застосовується поняття «батьківська опіка» (попередня редакція ст. 1626 цього кодексу, в якій зазначене це поняття, використовувала термін «батьківська влада»). У цій же статті дано поняття батьківської опіки як обов'язку і одночасно – права батьків піклуватися про їх малолітню дитину. Змістом такого «правообов'язку» є турбота про дитину (батьківська опіка щодо особи дитини) та турбота про її майно (батьківська опіка щодо майна дитини). Крім цього, батьківська опіка включає в себе й такі правомочності батьків дитини як: здійснення представництва інтересів дитини у правовідносинах, в яких вона є їх суб'єктом (ст. 1629), обов'язок і право батьків піклуватися про дитину, виховувати її та наглядати за нею, а також визначати місце її проживання, не застосовувати покарання, що посягають на гідність дитини (ст. 1631), обов'язок і право батьків допомогти дитині у здобутті освіти та професії із врахуванням її здібностей та нахилів (ст. 1631a), право давати згоду на обрізання дитини чоловічої статі, яке не є необхідним з медичної точки зору, якщо дитина не може сама надати згоду на це (ст. 1631d), право батьків вимагати видачі дитини від іншої особи, яка протиправно позбавляє її батьків або одного з батьків можливості здійснювати батьківську опіку (ст. 1632). Батьківська опіка не включає право давати згоду на лікування дитини з варіантом статевого розвитку, яка не може дати згоду або самостійно здійснювати таке лікування, яке здійснюється виключно з наміром, без наявності будь-яких додаткових підстав для лікування, приведення зовнішнього вигляду дитини до чоловічої чи жіночої статі, крім випадків, якщо затримка у наданні згоди може привести до негативних наслідків (ст. 1631e), обов'язок батьків забезпечити спілкування дитини з батьками, бабусею, дідом, братами і сестрами, обов'язок і право батьків спілкуватися з дитиною, обов'язок утримуватися від усього, що ускладнює стосунки дитини з другим батьком, іншими членами сім'ї або виховання дитини (ст. ст. 1684 і 1685) [7].

Німецьке сімейне законодавство визначає вимоги, що ставляться до батьківської опіки: при здійсненні догляду та виховання дитини батьки повинні враховувати зростаючі здібності та зростаючу потребу дитини до самостійних відповідальних дій, а також повинні обговорювати з дитиною питання батьківської опіки в тій мірі, в якій це доцільно відповідно до стадії роз-

витку дитини, і намагаються дійти згоди у цьому питанні із дитиною, враховуючи її найкращі інтереси. Іншою важливою засадою здійснення батьківської опіки є забезпечення контакту дитини з обома батьками, навіть якщо вони розлучені і проживають окремо, оскільки підтримка спілкування із обома батьками є корисною для її розвитку [7].

Для виникнення обов'язку здійснювати виховання дитини (здійснювати батьківську опіку) німецьке сімейне законодавство встановлює декілька юридичних фактів: по-перше, перебування батьків дитини у шлюбі, коли діє презумпція батьківства для особи, який є чоловіком матері дитини; по-друге, подана обома з батьків, які не перебувають у шлюбі, заява про прийняття на себе піклування про дитину (така заява може бути зроблена щодо майбутньої дитини); по-третє, прийняття рішення сімейним судом щодо встановлення батьківської опіки над дитиною на її батьків, які не перебувають у шлюбі, з визначенням меж такої опіки за кожним із батьків. Відповідне рішення сімейного суду ухвалюється на підставі поданої заяви обох з батьків або одного з них. В останньому випадку, сімейний суд передає батьківську опіку обом з батьків або одному із них, якщо така передача не суперечить найкращим інтересам дитини. За відсутності зазначених вище юридичних фактів, що зумовлюють передачу батьківської опіки обом з батьків, які не перебувають у шлюбі, діє презумпція покладання батьківської опіки на матір дитини (ст. 1626a Німецького цивільного кодексу).

Повертаючись до такого правочину, як заява про прийняття на себе піклування про дитину (на думку І.Д. Вагіної така заява є одним із договорів між матір'ю, батьками та дітьми [8, с. 163]), німецьке сімейне законодавство забороняє подання такої заяви з умовою або із застереженням щодо часу такого піклування під загрозою недійсності самої заяви (ст. 1626b); подання такої заяви представником, крім випадків, коли дієздатність одного із батьків обмежена (в такому випадку допускається подача заяви про прийняття батьківського піклування законним представником) (ст. 1626c); така заява повинна бути нотаріально посвідченою (ст. 1626d).

Виконання обов'язку здійснювати виховання дитини відповідно до німецького сімейного законодавства здійснюється за взаємною згодою обох з батьків в інтересах дитини; якщо батьки не можуть дійти згоди щодо здійснення батьківської опіки, їхній спір вирішується сімейним судом, який може надати право одному із батьків прийняти відповідне рішення, пов'язане із здійсненням батьківської опіки (ст.ст. 1627, 1628 Німецького цивільного кодексу) [7].

Батьківська опіка як сімейний обов'язок батьків дитини здійснювати її виховання та піклування про неї, припиняється у разі смерті одного з батьків (ст. 1677 Німецького цивільного кодексу) – для померлого з батьків, у разі призначення дитині опікуна; крім цього, у разі передачі дитини у сім'ю патронатного вихователя, сімейний суд вправі ухвалити рішення про передачу батьківської опіки патронатному вихователю на час перебування дитини під патронатом (ст. 1630). У разі визнання одного з батьків недієздатним або у разі тимчасового неможливості здійснювати ним батьківської опіки, за рішенням сімейного суду, батьківська опіка призупиняється із можливим відновленням після скасування рішення про визнання одного із батьків недієздатним або відновленням можливості здійснювати батьківську опіку (ст.ст. 1673 і 1674) [7].

Якщо батьки живуть окремо протягом періоду, який не є просто тимчасовим, і якщо вони мають спільну батьківську опіку, кожен з батьків може звернутися до сімейного суду з проханням передати батьківську опіку або частину батьківської опіки одному з батьків. Заява підлягає задоволенню в тій частині, що інший з батьків дає згоду, якщо дитина не досягла чотирнадцяти років і не заперечує проти передачі, або можна очікувати, що припинення спільної батьківської опіки та передача заявнику найбільше сприятиме найкращим інтересам дитини (ст. 1671 Німецького цивільного кодексу).

Якщо батьки дитини, які мають спільну батьківську опіку, постійно живуть окремо, здійснення ними батьківської опіки потребує їх взаємної згоди. Той із батьків, з яким дитина за згодою другого з батьків або на підставі рішення суду проживає, має право одноосібно вирішувати питання побуту (тобто рішення у справах повсякденного життя, як правило, такі, що приймаються часто і не мають впливу, який важко змінити, на розвиток дитини). Сімейний суд може обмежити ці повноваження того з батьків, з ким проживає дитина, якщо це необхідно для найкращих інтересів дитини (ст. 1687 Німецького цивільного кодексу) [7].

Якщо дитина тривалий час перебувала в прийомній сім'ї, патронатний вихователь має право вирішувати питання повсякденного життя та представляти дитину. Патронатний вихователь уповноважений розпоряджатися заробітком дитини від роботи, а також вимагати та управляти аліментами, страхуванням, пенсією та іншими виплатами соціального забезпечення для дитини (ст. 1688 Німецького цивільного кодексу) [7].

Висновки. На підставі вище викладеного наукового дослідження, можемо визначити, що в німецькому сімейному законодавстві застосову-

ється поняття «батьківська опіка». як обов'язку і одночасно – права батьків піклуватися про їх малолітню дитину. Батьківська опіка включає в себе такі правомочності батьків дитини як: здійснення представництва інтересів дитини у правовідносинах, в яких вона є їх суб'єктом, обов'язок і право батьків піклуватися про дитину, виховувати її та наглядати за нею, а також визначати місце її проживання, не застосовувати покарання, що посягають на гідність дитини, обов'язок і право батьків допомогти дитині у здобутті освіти та професії із врахуванням її здібностей та нахилів, право батьків вимагати видачі дитини від іншої особи, яка протиправно позбавляє її батьків або одного з батьків можливості здійснювати батьківську опіку, окремі права, пов'язані із медичним втручанням. Для виникнення обов'язку здійснювати виховання дитини німецьке сімейне законодавство встановлює декілька юридичних фактів: перебування батьків дитини у шлюбі, коли діє презумпція батьківства для особи, який є чоловіком матері дитини; подана обома з батьків, які не перебувають у шлюбі, заява про прийняття на себе піклування про дитину; прийняття рішення сімейним судом щодо встановлення батьківської опіки над дитиною на її батьків, які не перебувають у шлюбі, з визначенням меж такої опіки за кожним із батьків. Виконання обов'язку здійснювати виховання дитини відповідно до німецького сімейного законодавства здійснюється за взаємною згодою обох з батьків в інтересах дитини; якщо батьки не можуть дійти згоди щодо здійснення батьківської опіки, їхній спір вирішується сімейним судом, який може надати право одному із батьків прийняти відповідне рішення, пов'язане із здійсненням батьківської опіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гопанчук В., Мироненко В. Ухилення батьків від виконання обов'язку щодо виховання дитини в умовах воєнного стану в Україні: складні життєві обставини чи підстава позбавлення батьківських прав. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 109–119.
2. Оніщук О. Поняття та особливості батьківських прав. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 10. С. 26–30.
3. Резцова О.В. Права та обов'язки батьків щодо виховання дитини в сімейному праві України. Дис. ... докт.філ. Спец. 081 – Право. Київ, 2021. 214 с.
4. Пунда О.О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини: монографія. Науково-дослідний ін-т фінансового права. Хмельницький–Київ : Видавництво Сергія Пантюка, 2005. 436 с

5. Красицька Л.В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с
6. Солодовнікова Х. Захист розвитку дитини: досвід України та Німеччини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 227–232.
7. German Civil Code. *Federal Ministry of Justice*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.pdf.
8. Вагіна І.Д. Зарубіжний досвід правового регулювання укладання договорів між матір'ю, батьком та дітьми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2023. Випуск 75. Ч. 1. С. 161–166.